

Levstik in »Vrtec«.

Vem, da ste že v »Vrtec« brali o Francetu Levstiku. Morda ste brali celo njegove spise in pesmi. Čudili ste se Martinu Krpanu ter ste se smeje učili na pamet pesmi, ki jih je spesnil za vse rodove slovenske mladine.

Gotovo vam ni prišlo nikdar na misel, da bi razmišljali o tem, kako je nastala povest o Martinu Krpanu, ki človeka tako prevzame, da bi zajezdil očetovega ali sosedovega konja ter bi se napotil po sol, tvoril jo od hiše do hiše, pretepal se z mejači, dokler ne bi nekoč srečal cesarja, ki bi ga v hudi stiski poklical na

---

 ČASOPIS S PODOBAMI ZA SLOVENSKO MLADINO.

Štev. 10.

v Ljubljani 1. oktobra 1881.

Leto XI.

 Naša vás.

Stojé na hólmu híje trí,
Pod holmom pótok čist šumi,
In ribice tam plávajo,
Po vodi se vzigrávajo.

Za kóco vsako ulinják
Šumi od sláte zóre v mrák;
Býčéle pridno létajo,
Medú ljudém obétajo.

Oréhov, jáblan, hrúšek, aliv
Ob kóčah je do sámih njiv;
Precvítajo, díše vzpomlád,
Jesén rodé okrógel sád.

Razgléd je s hólma lép takó,
Da vábi srce in okó:
Tam góre so/a tód poljé,
In trávnici tam zelené.

A v senci drévja sádnega,
V ~~šumih~~ kríva hládnega r^ó
V vrčnici skače kúp otrok,
Ki gólih gláv so, bósih nóg.

Po górah cérkve so okróg,
Moleče k nébu v sinji lók;
A vsaka ima zvón glasan,
Ki póje, ko se blíža dár.

Nad njimi ptíce pojó
In gnézda si skrivaj plétó;
Vzpomlád tam se veselé,
Drugám jeséni odleté.

Mínglo vžé je nékaj lét,
Kar šél sem s hólma v beli svét,
A vtisnil se mi je v spomín
Do črne jáme globočin.

pomoč zoper objestnega Brdavsca. Slutim, da ste bili zadovoljni s Krpanovim vedenjem na cesarskem dvoru, niste se bali, da bi bil premagan v boju ali pa da bi se preveč zameril cesarju, cesaričina jeza zaradi lipe se vam je zdela grda, saj je pač Krpan moral imeti les, ki je bil »nalašč za njegovo rabo«. In Krpanovo slovo od nehvaležnih dvorjanikov! Ali vam ni srce drhtelo v pravični zadovoljnosti, da Krpan govori po pravici, ko bere levite ošabni cesarici in skopemu ministru? Ali se vam ni zdel ta konec lepši kakor zaključki onih pravlic in pripovedk, v katerih se pastirček oženi s kraljično?

Bog ve, ali ste pomislili, ko ste prebrali povest o Krpanu, nanj, ki jo je spisal. Najbrž ne, saj se vam je povest zdela tako naravna kakor pomladno cvetje, poletne počitnice, jesensko sadje in zimski led in sneg. Kakor domače gore ali polja ali vinogradi, kakor oče in mati, tako je bila tudi ta povest od vekomaj v vas, saj ste vedeli, odkar živite, in tega je gotovo mnogo več, kakor je zapisano v spričevalu, da je treba biti dober, toda da človekove dobrote nikdo ne sme žaliti z nehvaležnostjo in krivičnostjo.

Ni pa vam prišlo najbrž na um, da je, zlasti kar se tiče materialne moči, slovenski narod kakor otrok. Ni sicer otrok po duhu; kajti njegovo duhovno bogastvo, ki ga predstavljajo pesmi, povesti, slike, kipi, stavbe, skladbe, učene razprave, narodna zvest in jezik, je glede na naše število precej veliko, ni otrok po svojem delu za vsakdanji kruh, čeprav je njegovo gospodarsko življenje še tu

in tam na otroški stopnji, niti po svojih hudih napakah, je pa kakor otrok po svoji številčni nemoči, ki je povzročila, da smo bili Slovenci skoraj vedno pod tujo oblastjo, ki je zavirala naš naravni razvoj. Vodniki naših očetov pa so bili dostikrat »predobri«, s preveliko vneto so učili ljudstvo, da mora vdano služiti gospodom, le redki so dvigali glas in roke za narodovo »staro pravdo«. Kmetiško ljudstvo, ki je ostalo do danes edini pravi predstavnik naroda, pa se je vedno zavedalo pravice, katero mu dajeta dobrota in delo. In šele, ko so se pojavljali na našem obzorju prvi znaki ustavnega življenja, ki je obetalo ljudstvu, da bo sčasoma moglo soodločevati pri vladanju, so naši narodni preporoditelji sprejeli vzor pravice od ljudstva in ga zapisali v slovensko knjigo kot narodno postavo, ki se glasi: zadostite žaljeni človeški dobroti, in vsakdanji kruh onemu, ki dela!

In ta misel je tudi pravi pomen Levstikovega Martina Krpana, saj je po pesnikovi besedi: »resnica v prijetni šali«. Krpana ni napisal Levstik zato, da bi ga brala samo mladina, z njim je hotel dramiti zlasti one učene ljudi, ki se niso dovolj ozirali na to, kako čuti, misli, govori in dela človek — kmet, steber naroda.

Levstik je videl, da novi način gospodarskega in političnega življenja ruši tihoto zakotnih vasic, dremajočih trgov in mestec, v katerih so živeli naši predniki, slutil je, da bodo železnice, tovarne, rudniki, trgovska središča izvabljala ljudi od pluga, ki ne bo mogel izsiliti za naraščajoči zarod kruha iz prs zemlje, čeravno se bo zvijal na njegovih ročicah orač, kakor bi hotel prodreti do zemeljskega osrčja!

Bal se je, da bo tujstvo, ki je lezlo med nas po sredstvih novega gospodarskega življenja, pogoltnilo slovenskega človeka, ki se bo začel sramovati svojega jezika in rodu, ter bo postal odpadnik, ki bo izgubil vse dobre lastnosti svojega in si ne bo pridobil nobene dobre lastnosti tujega naroda.

Vse Levstikovo pisanje izvira iz boja zoper odpadništvo. Zato je s strastno ljubeznijo pisal pesmi, povesti, ocene slovstvenih del, članke o jeziku, sestavljal slovar, ki bi obsegal vse bogastvo slovenske besede, delal v narodnih društvih, urejal časnike, vse z namenom, dopovedati Slovincem, da se morajo sicer novemu načinu življenja prilagoditi, vendar ne smejo zatajiti duha in jezika svojih očetov, temveč ga morajo povzdigniti v bogato književnost, odkoder bo povelčan v pesmih, povestih, učenih razpravah in člankih kakor rosa padal na presnavljajoče se življenje, ki se bo sicer razvijalo po zakonih novih časov, vendar bo rastle v skladu z vrednotami, katere si je ustvarilo ljudstvo v letih svojega tisočletnega trpljenja.

Levstikova načela so zmagala. Z njimi je prekvalil najboljše izmed svojih sodobnikov, ki so nam ustvarili naše slovstvo, ki je dalo narodu nezlomljivo hrbtnico, da se je uspešno upiral tujstvu. Levstika pa so zlomile življenjske nesreče v najlepši dobi.

Velik del svojega dela v zadnji dobi življenja je posvetil Levstik — mladini. In baš v »Vrtcu« je od pozne jeseni 1873. pa do 1886. l. izšlo okoli 200 povestic, basni, pravljic, člankov in pesmi, katere je sicer le deloma napisal Levstik, vse pa pred natisom najpopolneje jezikovno predelal, to se pravi, na novo pisal, ker je sicer pri predelavah in prevodih ohranjal vsebino prvotnega pisatelja, katero pa je izrazil s svojim prelepim jezikom in svojim načinom izražanja. Vendar ni v teh letih Levstikovo ime nikdar zapisano v »Vrtcu«. Razna imena resničnih pisateljev, izmišljena imena, začetne črke označujejo njegovo delo.

Zakaj se je Levstik posvetil pisanju za mladino? Zato, ker je ljubil mladino. Zlasti je ljubil otroke svojih prijateljev in sorodnikov. V ostalih so se ohranila pisma njegovega brata Janeza, v katerih mu je med drugim moral zvesto poročati, kako žive otroci brata Matije, ki je gospodaril v Podgori pri Novem mestu, kjer še zdaj živi rod Levstikov. Svojim nečakom in nečakinjam je bil do smrti radodaren striček. Kot primer Levstikove ljubezni do otrok prijateljev naj navedem nekaj, kar se tiče neke njegove pesmi, ki je izšla v »Vrtcu«. To je pesem: Božič odpisuje Najdihojci, ki je izšla v našem listu 1881. l. na 2. str. Ta pesem, ki vam je gotovo znana iz čitanke, dasi vam je mogoče ostala nekoliko temna, kakor je bila nekoč

nejasna tudi meni, je nastala takole: Najdihojca¹ je pisal Jezuščku pismo in ga prosil za božična darila. Njegovo pismo se je glasilo takole:

»Lubi ježušček,

Prinesi nošč tablo sablo bukve

Dolenc ščitomir«.

Pismo je prišlo po neki čudni poti Levstiku v roke, ki je v odgovor na drugi strani ščitomirjevega pisma zapisal:

»Iz nebes.

Pečeléznik ljubi mój!
Ker prejel sem listek tvój,
v roki imam zdaj peró,
pišem tibi ž njim takó:
Da si boljše se učil,
tí bi létos bíl dobíl:
črno píso, nožič zlát,
svitlo sabljo, pečen grúd;
ali ker si malo znál

in po pěči kobacál,
iz nebes sem tí posláł
trnov, kósmat aženpič,
aženpič in k njemu nič!
Podi priden, úči se,
po pečéh ne smúči se,
pa tí kaj za pírhe dám,
ki jih 200 vóz imam.«

Ščojčič odgovarja Najdihojci

Najdihojca, ^{čuvaj} listek mój!
Listek me je našel tvój,
V njem se črke ^{ne črke} prelepé
Najdihojca ščojčič:

Najdihojca, ^{pečen} listek mój!
Listek me je listek tvój,
V njem se črke vse lepé
So po strani nič nečé,
Če da mi uganil bi znem,
Čeja pravi, Sa B. Laj.

Najdihojca, listek tvój,
Listek me je našel v
Črke niso prelepé,
Ščitomirja se ščojčič,
Ker je pravi, ^{naš} listek
Če da mi uganil bi znem,
Čeja pravi, Sa B. Laj.
Če da mi uganil bi znem,
Čeja pravi, Sa B. Laj.

XVIII
Kako je v Kerotanu.

Kadar belá dozari,
Meh goji i sepi
Ščitobedri mój prijatelj
Če en mládek v Kerotanu.
Kerotan je čuden svet:
Surovka ima lipov evib,
Raste v jélnah, ^{bihter} grizdi,
Ima divje divje gozdi,
Špil je v kláji, bob v latéh,
Pikahon, na samúch,
Kraje vidra, sidlon mój,
Máček nese kozij rog,
Jela kaže v žitnej slami,
Kavka pise voda v hrámi
Kura šiba, vrana pade,
Rab, muhotaž, vóž, hlóde,
Z rípkom jajcem je oslič,
Jela zvijžo, kakor ptic,
Krava rakta, góš, mešiče,
Mehod ríci, volk, rížgóci,
Ščojčič ješe, da je led.

¹ Najdihojca je bil sinček Miro Levstikovega prijatelja dr. Dolenca. To ime mu je vzdel Levstik zato, ker ga je videl nekoč kot petletnega dečka, kako je vihtel na travniku smrekovo vejo in kričal: »Hojco sem našel, hojco sem našel!«

Levec, Levstikovi zbrani spisi II. str. 5, 372.

² Sad šipka ali divje rože (babjaka).

Na pisemskem zavitku pa je zapisal ta-le naslov:

»To pismo pojdi na zémľjo Ščitomírju Dolénjcku v róko.

V Ljubljani živí.«

To je bila prva zasnova pesmi: Božič odpisuje Najdihojci. Ker v njej še ni imena Najdihojca, temveč je Ščitomírju ime Pečeléznik, je najbrž nastala pred dečkovo prekrstitvijo v Najdihojco. V Levstikovi pesniški ostalini imamo poleg te še štiri druge zasnove, ki so vse drugačne, kakor je ona, ki je natisnjena v »Vrtcu« 1881. l. in ki je znana vam. In glej čudo, v »Vrtcu«, ki je last Licejske knjižnice v Ljubljani, je Levstik popravljaval celo natisnjeno pesem. To priča, kako vestno je pilil svoje pesmi, kako večno nezadovoljen je bil s svojim delom, ker je hotel, da bi bilo popolno, kar se tiče jezika in oblike.

Prvi Levstikov spis v »Vrtcu« je izšel 1873. l. na str. 141. pod naslovom: Krojaštvo. To je temeljit opis krojaške obrti. L. 1874. je opisal Levstik v »Vrtcu« še: tesarstvo, zidarstvo, kovaštvo in klobučarstvo. Tega leta je priobčil tudi vrsto učenih razprav: Jezikovne stvari. V njih je branil čistoto slovenskega jezika in zagovarjal svoje pisanje zoper kritike, ki so se oglašali tudi iz vrst »Vrtčevih« čitateljev. Vendar je 1874. l. Levstikov jezik v »Vrtcu« zmagal. Vsi spisi tega letnika kažejo glede na jezik pečat njegove predelave. V prihodnjem letniku 1875. l. so vse pesmi in povesti, ki so podpisane z imenom: Lujiza Pesjakova, kakor tudi povesti in basni, ki so zaznamenovane z začetnicama V. —ž—, kar pomeni najbrž ime resničnega »Vrtčevega« sotrudnika Viktorja Eržena, in odlomki prevoda iz Nestorjevega ruskega Letopisa — deloma Levstikove popolne predelave tujih izdelkov deloma Levstikov prevod.

To velja tudi za sestavke v l. 1876.—78., ko so vse pesmi, ki so podpisane od Lujize Pesjakove v prvotni zasnovi, ki nam ni znana, res najbrž last te pisateljice, toda v tem jeziku in v tej obliki, kakršno imajo v »Vrtcu«, pa nedvomno Levstikove. Isto trdim tudi o prevodih ruskih narodnih pravljic in basni, ki so izšle v »Vrtcu« l. 1877.—78. Podpisane so največkrat z začetnicama A. K., kar gotovo pomeni: Anton Koblar. (Ime poznejšega slovenskega zgodovinarja, dekana v Kranju, ki je bil takrat bogoslovec v Ljubljani; kajti ta pripoveduje sam na nekem lističu, ki ga hranijo v njegovi zapuščini v Licejski knjižnici, da je prišel Levstik nekoč k njemu v sementišče, potem ko je bil poslal nekaj prevodov iz ruščine uredniku »Vrtca«, ter mu izjavil, da bo on te prevode nadaljeval. To velja tudi za Črtice iz ruske zgodovine, ki so izhajale v »Vrtcu« 1879. l. zaznamenovane z začetnicama A. K., katere je potem popolnoma samostojno brez slehernega Koblarjevega sodelovanja nadaljeval Levstik v »Vrtcu« 1880. l. pod naslovom: Iz ruske zgodovine; ker jih je, kakor sem omenil, tudi sam začel prvi prevajati iz Nestorjevega Letopisa že 1875. l. in jih je nekaj tudi že takrat priobčil.

Posebno bogato je Levstikovo delo za »Vrtce« v letu 1880. Tega leta, ki bi ga lahko imenovali pesemsko leto, je objavil v njem poleg samostojnih predelav tujih pesmi, ki so zaznamenovane s črkami: A. Šč—c. in z imenom A. Ščinkovec, svoje prekrasne: Otročje igre v pesemcah, pristno-narodno: Kmetsko znamenje, ki tako živo spominja na njegovo mladostno pesem: Na vseh svetnikov dan, ki je izšla v Pesmih 1854. l., v onostranstvo zamišljenega: Puščavnika in pretresljivo: Grešnikovo molitev. Razen tega je Levstikovih tudi nekoliko drobnejših člankov in stihov tega letnika.

Otročje igre v pesemcah pomenijo vrh Levstikove mladinske pesmi, kajti v njih je ustvaril slovenskemu otroku prelep svet igre in dela, šale in pouka, sanj in resničnosti, živali in človeka. Žal, da slovenski starši in učitelji niso imeli časa in zmožnosti, da bi otrokom pravilno razlagali in prednašali te igre, ki že z naslovom in z vsem svojim načinom in vsebino hočejo, da spremljajo otroka pri igri, ne pa, da se jih otroci brez razumevanja uče na pamet. V prihodnjih letnikih (1881.—86.) je napisal Levstik za »Vrtec« še nekaj pristnih otroških pesmi, n. pr. Božič odpisuje Najdihojci, Živopisec in Marija, ki je izšla v dveh različnih izdelavah, Naša vas (1881), Mačka miš in miška, Rimska cesta (otročja igra) (1882), prevod Bürgerjevega Ujetega vrabca (1883), Kakó je v Korotánu (1886). Predelaval je še tudi zdaj pesmi in sestavke drugih pesnikov, 1883, I. pa tudi 1885. I. pesmi, ki so podpisane z imenom: Fr. Krek, s črkami: V. Š., J. St., in druge, vendar vedno manj, zadrževan pač najbolj od težke bolezni, katere je uničevala ne samo njegovo telo, temveč tudi njegovega duha. Pesem: Kakó je v Korotáni, ki obnavlja staro dolensko reklo o čudnem svetu, ki se imenuje Korotan, je zadnje Levstikovo delo pri »Vrtcu«, katerega je nesebično podpiral več kot deset let.

Marsikatero Levstikovo delo, kateremu je posvečal več skrbi in dela, kakor pa Krpanu in Otročjim igram, ki so se mu rodile iz nesebične ljubezni do naroda in mladine, je danes pozabljeno. Teh dvoje pa bo živelo, dokler bo poganjal zarod slovenske madine in izpodraščal v dobre ljudi in vnete Slovence.

P O U K I N Z A B A V A

Boj kobilicam. Dolgo so že iskali kosiča kobilic, tiste grozne kraje, kjer se zaplodijo in razmnožijo milijarde živalc, ki so pravcata šiba božja. Dve taki legli so zdaj odkrili: eno je porečje veletoka Niger, zlasti dežela Senegal v Zap. Afriki, drugo pa Čadsko jezero v osrčju Afrike. Zlo bodo skušali zatreti v korenini.

Koristna sleparija. L. 1865 je neki slepar ponaredil angleški cekin za 300 Din. Ko ga je lastnik nedavno prinesel zlatarju, mu je ta povedal: »Saj to sploh ni zlato!« Lastnik se je prestrašil, a debelo pogledal, ko je zlato nadaljeval: »Vreden je dvakrat toliko kot cekin iz zlata; je namreč iz platine in pozlačen, platina je pa dvakrat tako draga ko zlato. L. 1865 je bila platina vredna komaj tretjino toliko kot zlato in se je ponarejanje izplačalo.

Divje brzine. Železnice morajo v prometu tekmovali z avtobusi in letali. Zato celo najrnejše proge postavljajo na tir vse urnejše vlake. Sloveči »Leteči Škots«, železnica med Londonom in Edinburgom, je doslej 631 km dolgo pot prevozil v 8 urah 15 min., torej vkljub čakanju na postajah na uro predirkal 64 km (Ljubljana-Ribnica); odslej bo za isto pot porabil samo 7 ur 50 min., skoraj pol ure manj.

Junak, kdor kljubuje viharjem! Med Buri v Južni Afriki je nedavno razsajal

vihar s točo. Trije fantiči so bili na polju. Toča je bila debela kot kurja jajca in je treskala na zemljo kakor kamenje. Seveda lahko eno samo tako zrno ali boljše ledena kepa ubije človeka ali žival. Najstarejši med dečki je imel deset let. Zavešča ni bilo daleč naokoli nikjer. Kaj storiti? Desetletnik je bil iznacišva, pogumen in požrtvovalen. Tovaršema veli, naj se uležeta eden na drugega, sam pa se zlekne vrh obeh in tako čakajo, da se uima spreleti. Ljudje so prišli dečke iskat boječ se, da jih je najbrž ubilo, a oba mlajša sta bila nepoškodovana, njun pogumni rešitelj je bil pa tako obtolčen, da so ga morali peljati v bolnišnico.

Bujno stvarstvo. Strmimo nad božjo iznajdljivostjo, ki zna ustvariti milijarde človeških obrazov tako, da si niti dva nista enaka. A nič manj čudna je resnica, da si tudi med bilijoni snežink niti dve nista sporela enaki! Neki prijatelj narave v Ameriki, piše se Bentley, je več let zaporedoma fotografiral najlepše snežinke in slike povečaval, pa prišel do spoznanja, da je lepota in oblika snežink odvisna od višine oblakov, iz katerih je priletela, a tudi dognal, da si niti dve nista popolnoma enaki. Kajne, kako zelo prav so imeli trije mladeniči v ognjeni peči, ki so prepevali: »Slavita Gospoda led in sneg: slavita in povečujta ga na veke!«